

Menneske og åbenbaring ifølge kristendom og islam

Af Safet Bektovic, ph.d. studerende

Både kristendom og islam er åbenbarede religioner. Det betyder at begge religioner tager udgangspunktet i Guds åbenbaring som det centrale holdepunkt og den afgørende betingelse for forståelsen af Guds sandhed.

Kristendommen går ud på at hævde den absolutte betydning af Kristus som Guds åbenbaring i tiden. Det sande møde mellem Gud og mennesket sker først - ifølge kristendom - når den evige Gud går ind i historien og bliver til en historisk Gud. Denne – som Kierkegaard ville sige - "Evighedens Afgjørelse i Øieblikket" kan imidlertid kun forstås i sammenhæng med den bibelske lære om syndefaldet og Kristus som frelser. Ved at holde fast ved Guds inkarnation (menneske = blivelse) - som det centrale punkt i frelsens historie, opfatter mange kristne den kristne tro, dvs. troen på Kristus som den åbenbarede Gud, som den eksklusive vej til frelse. Det afgørende spørgsmål der stilles her er: Hvordan er den menneskelige tilstand forud for inkarnationen, når afgørende for Gudsforholdet. Ud fra hvilke betingelser anerkendes Kristus som den åbenbarede Gud? Det er dette spørgsmål der sigter på forholdet mellem mennesket og Guds åbenbaring som også i islam spiller en helt central rolle.

Åbenbaring og frelse

Her kan man drage nogle paralleller mellem den kristne og den muslimske opfattelse af åbenbaring, dvs. mellem Kristi rolle i kristendommen og Koranens rolle i islam. Islam går nemlig også ud fra, at Guds åbenbaring - dog ikke i form af Guds inkarnation, men i form af Guds vejledning - er en nødvendig forudsætning for, at mennesket kan forholde sig til Gud.

På samme måde som kristendommen fastholder, at åbenbaring i Kristus er en frelsens akt fra Guds side, vil islam også påstå, at Guds vilje åbenbaret i Koranen er en frelsens akt fra Gud. Forskellen er, at den kristne frelse er en frelse fra synd som et fundamentalt element i menneskets natur, medens den islamiske frelse angår kufr (utaknemmelighed, vantro) og shirk (det at sætte nogen eller noget ved siden af Gud, flerguderi) som menneskets naturlige tilbøjeligheder, der står imod troen. Det betyder, at frelsen i begge tilfælde har med den menneskelige natur at gøre, uanset om det drejer sig om syndighed som menneskets oprindelige tilstand (kristendom) eller om syndighed som en prædisposition (islam). Islam afviser dog arvesyndslæren og går ud fra, at en frelser i den kristne forstand slet ikke er nødvendig, ligesom ej heller 'forsoning' er det. Frelsens vej kan - ifølge islam - forstås som en efterfølgelse af de vejledninger, som Gud har åbenbaret til mennesket i form af påbud og love.

Menneskets fald

Når Koranen taler om menneskets fald (al-hubût), så drejer det sig ikke om et syndefald, men om et vilkårligt fald, der betyder et brud med menneskets umiddelbare forhold til Skaberen, og som ikke medfører radikale konsekvenser med hensyn til eksistensens vilkår. Konsekvensen af dette fald er, at mennesket begyndte at leve adskilt fra Gud. Mennesket har imidlertid en iboende mulighed for at erindre det oprindelige gudsforhold, således at hvis det bare følger Guds vejledning, så formår det at 'frelse sig selv' fra kufr og shirk, der fører bort fra Gud. Efter faldet har man altså - ifølge islam - kun brug for Guds vejledning. Den første, som fik en sådan vejledning, var - ifølge Koranen - den første profet, Adam1., og åbenbaringerne blev fortsat frem til Muhammed.

Her må man være opmærksom på at det at 'frelse sig selv' (ved hjælp af Guds åbenbaring) ikke er ensbetydende med en ydre, rationel forståelse af de åbenbarede tegn, eller med en naturlig religiøsitet. Mennesket bør ifølge islam stræbe efter og nå frem til den samme gudsnærhed, som det engang har mistet. Når Gud gør sig tilgængelig for mennesket gennem Sin åbenbaring, som 'sendes ned' (tanzîl), så skal mennesket give et tilsvarende gensvar for at kunne nå til den oprindelige mening med åbenbaringen. Dér taler sufierne om en symbolsk fortolkning af de åbenbarede tegn, ta'wîl, 2. som fører mennesket tilbage til Guds egentlige sandhed, haqîqa.

Åbenbaring som forsoning eller vejledning

Kristendommen og islam er altså enige om, at mennesket behøver åbenbaringen, og at dette behov hænger sammen med selve menneskets natur. Man går ud fra, at mennesket er svagt og ikke alene kan opnå betingelsen til forståelse af sandheden. Denne betingelse kommer derfor udefra. Den kan ikke opnås gennem tænkning og filosofi. Mens kristendommen holder fast ved sammenhængen mellem åbenbaring og synd, hvor Kristus bryder syndens magt og genetablerer fællesskabet med Gud gennem sin død og opstandelse, går den islamiske opfattelse af åbenbaringen ud fra "menneskets glemsomhed" (al-ghafla) i forhold til den præeksistentielle pagt med Gud. 3. I første tilfælde forsoner åbenbaringen, mens den i det andet tilfælde påmindes og vejleder mennesket. I første tilfælde finder afgørelsen sted på et bestemt historisk tidspunkt (Gud går ind i historien), mens det i det andet tilfælde drejer sig om åbenbaringen som en proces, der starter allerede med Adam i Paradis og fuldendes med Muhammad som den sidste profet. Kristendommen identificerer altså åbenbaring med Kristus, hvor Ordet er blevet kød, mens islam taler om Guds tegn (âyat), som bliver samlet i Bogen (Koranen).

Kristus og Koranen – Guds åbenbaringer

Hvilke paralleller kan vi så drage mellem Kristus og Koranen som Guds åbenbaringer? I begge tilfælde har åbenbaring en evig og en timelig historisk dimension: en uendelig og en endelig side: Medens den evige Gud i kristendommen antager menneskets skikkelse og bliver til en historisk person, bliver Guds evige, åbenbarede ord - ifølge islam - nedskrevet i en bestemt tidsperiode som bog på et menneskeligt begrænset sprog. Forskellen er, at åbenbaringen i islam er af 'syntetisk' karakter, hvor formen er historisk og indholdet evigt, mens den i kristendommen betegner et modsigelsens forhold, hvor begge åbenbaringens sider på én gang er fuldt evige og fuldt historiske.

Søren Kierkegaard taler om Kristus som Gud-mennesket. Det er det absolutte paradoks som en kristen må forholde sig til. Guds åbenbaring har altså dikotomisk karakter, således at det udvirker et ambivalent forhold til Kristus. Det er Kierkegaard helt klar over, og han taler om forargelsen som noget, der nødvendigvis går forud for troen på Gud-mennesket. Anerkendelse af Kristus som Gud medfører - ifølge Kierkegaard - en radikal ændring med hensyn til menneskets selvforståelse, mens anerkendelse af Guds åbenbarede tegn i Koranen kun kan betyde en nødvendig forudsætning for, at mennesket kan fuldbyrde forståelsen af sin egen situation, idet Koranen - til forskel fra Kierkegaards kristne syn - understreger, at Gud først ændrer vores tilstand, når vi ændrer os selv (Koranen, 13:11).

Menneskets forhold til Guds sandhed

Der er en fundamental forskel mellem den kristne og den islamiske opfattelse af menneskets position i forhold til Guds sandhed, dvs. menneskets tilstand før åbenbaringen. Ifølge kristendommen har mennesket netop pga. synd ikke mulighed for at opnå sandheden, hvorimod islam taler om menneskets immanente mulighed for at forstå sin position i forhold til Gud. Ifølge kristendommen er Gud 'tilsløret', skjult, og bliver først kendt, når Han åbenbarer sig selv (i Kristus),

hvorimod det - ifølge islam - er mennesket selv, der er tilsløret i forhold til sandheden, således at det er op til mennesket at tage sløret af for at erkende sandheden om Gud (ved at følge Guds vejledning i Koranen).

Ud fra Koranens opfattelse af mennesket som et væsen der glemmer (Koranen, 36:78), kan det konkluderes, at mennesket ikke har forspildt denne oprindeligt givne mulighed, men bare 'glemt' eller tilsidesat den med vilje, således at åbenbaringen kommer med det formål at minde mennesket om det oprindelige forhold mellem Gud og mennesket. 4. Ud fra Kierkegaards perspektiv ville det islamiske syn på erindringen om menneskets præeksistentielle tilstand ligge på linje med den platoniske erindring om den guddommelige idéverden eller med den sokratiske 'selverhvervelsens' vej til den absolutte sandhed, idet åbenbaringen ikke bringer sandheden ind i mennesket, men betegner 'anledningen' til dens opdagelse. Til gengæld kan Kierkegaards fastholdelse ved Kristus som Guds endelige sandhed - ud fra et islamisk perspektiv - forstås som en postulering af paradokset som troens eneste grundlag, hvor muligheden for en anden vej til erkendelse af det guddommelige a priori udelukkes.

Abraham som troens forbillede

Men der er et forbindende moment, nemlig Abraham. Det er en helt speciel skikkelse både i kristendommen og i islam. Ud fra Kierkegaards Frygt og Bæven kan man udlede, at Abrahams åbenbaring er helt specielt. Den finder sted i Abrahams inderste og kan ikke medieres.

Åbenbaringen blev nemlig givet til ham og ham alene, og han har kun Gud som vidne. Det var - ifølge Kierkegaard - en privat befaling. Selvom en sådan åbenbaring og en ubetinget troslydighed netop er den slags forhold, som det moderne menneske nok har svært ved at acceptere, fremstiller Kierkegaard Abraham som "Troens Forbillede". Den konklusion, som kan udledes af Kierkegaards fremstilling af Abrahams åbenbaring, og som godt kan sættes i forhold til islam, er: Der hvor Gud og mennesket møder hinanden, bliver det menneskelige sat ud af kraft.

Abrahams forhold til Gud kan dog hverken forstås ud fra en kristen eller muslimsk opfattelse af åbenbaringen. Gud henvender sig til Abraham alene og retfærdiggør ham som rettroende. For en udvortes iagttagelse drejer det sig om en skjult forbindelse mellem Gud og Abraham. Netop denne problemstilling - altså den eksistentielle kommunikation mellem Gud og individet - kommer til at blive et afgørende punkt for individets personlige tro.

NOTER:

1. Koranen fortæller om, at Gud tilgav Adams synd allerede i paradiset, således at Adam og Eva kom på jorden som syndfri. Adam fik også en vejledning i, hvordan han skule opføre sig på jorden, og blev gjort til den første profet (2:37). Det hænger sammen med Koranens skabelsesberetning, hvor Gud i forvejen havde planlagt at sætte mennesket på jorden som sin stedfortræder (khalifa), hvilket vil sige, at det dennesidige liv ikke er en konsekvens af – og endnu mindre en straf for – et syndefald (2:30). Uden faldet ville mennesket ikke kunne opfylde sin khalifa-rolle. Murata gør rede for "det oprindelige fald" på følgende måde: "In the Islamic perspective, it would be wrong to conclude that Adam and Eve would have been better off if they had not slipped. First, everything is measured out[...], Second, God said at the very beginning of Adams creation, "I am placing in the earth a vicegerent". (William C. Chittick & Sachiko Murata, *The Vision of Islam*, 143. Jf. Koranen (2:30)).

2. Shiismens forgænger og den første imam – Ali, som af mange sufier regnes for den første shaikh – har sagt: ” Der er intet koranvers, som ikke har fire betydninger: den eksoteriske (zahir), den esoteriske (batin), begrænsningen (hadd) og den guddommelige plan (muttala’). Den eksoteriske er for den mundtlige recitation. Den esoteriske er for den indre forståelse. Begrænsningen ligger i de udsagn, som fastsætter, hvad der er tilladt, og hvad der ikke er tilladt. Den guddommelige plan er det, som Gud har til hensigt at udvirke i mennesket med hvert enkelt vers” (Henry Corbin, *Histoire de la philosophie islamique*, 27-28).

3. Koranen, 7:172

4. Det centrale punkt i den islamiske dogmatik – som især sufierne holder fast ved – er ikke åbenbaringen som et historisk men et transhistorisk moment: pagten mellem Gud og mennesket, som fandt sted i menneskets præeksistentielle tilstand (Koranen, 7:172).